

Od nožců k protinožcům

STANISLAV BERTON

Atentát na Reinharda Heydricha, odboj a represe, hrdinové i zrádci. Jeden z nejvýznamnějších badatelů na toto téma, Stanislav Berton-Brzobohatý, seznamuje čtenáře v ukázce z vlastního životopisu se svou cestou za tímto tématem.

[...] Skoro dvacet let jsem byl mimo exilovou činnost. Měl jsem co dohánět. Děti vyrostly. Michal studoval vysokou uměleckoprůmyslovou školu, Pavel šel po maturitě na hudební konzervatoř, Petr na medicínu.

Bratranec Miloš Večerka mně jednoho dne půjčil dvě knihy: paměti generála Františka Moravce *Špión, jemuž nevěřili*¹ a *Pláč Koruny české Václava Černého*.² Přečetl jsem je na posezení. Nemohl jsem si nepovšimnout mnoha rozporů v kapitolách o atentátu na Reinharda Heydricha. Řekl jsem si, že se na atentát podívám se zvětšovací sklem dobře informovaného badatele. Vždyť jsem chtěl studovat srovnávací literaturu!

Díky další náhodě – můj život je opravdu plný šťastných náhod – začala nová kapitola žití. Konečně! Poslední jiskřička literárního talentu a zájmu, skoro zadušeného nepříznivými politickými okolnostmi, zřejmě ani po tolika letech nevyhasla.

V roce 1977 jsem začal, mírně posedlý touhou po pravdě, hledat prameny k atentátu a pamětníky oné hrůzostrašné doby. Ve zdejší Státní knihovně jsem nenašel ani jednu knihu. Štěstí, opravdu s velkým Š, opět pomohlo tomu, kdo si sám chce pomoci. Od pokladníka Sokola Jiřího Jelínka jsem se dozvěděl, že v Sydney žijí dva parašutisté.

Vyhledal jsem kpt. Oldřicha Pelce, člena paraskupiny POTASH. Půjčil

jsem mu Moravce a Černého a také *Nejen černé uniformy* od Miroslava Ivanova.³ Prý abych přišel za týden, až si vše prostuduje a promyslí.

Čekalo mě milé překvapení. Pelc byl značně rozrušen. Jadrnými vojenskými výrazy odsoudil Moravcovy paměti, v nichž našel spoustu nepřesných údajů. Dozvěděl jsem se, že byl po válce několik měsíců vedoucím zvláštního oddělení na Hlavním štábu v Praze, které vyšetřovalo činnost parašutistů. Vytáhl ze zásuvky psacího stolu asi tučet papírů. Z obsahu jsem zjistil, že to byly výpovědi domácích pomocníků parašutistů, mezi nimi výpověď Františka Šafaříka o jeho spolupráci s Josefem Gabčíkem a Janem Kubišem, kteří atentát uskutečnili, a jejich pravou rukou, hlavním ubytovatelem Janem Zelenkou-Hajským!

Ani ve snu by mě nenapadlo, že objevím hned na počátku vzkříšeného historického koníčka vojáka s takovými vědomostmi a doklady. Pelc vzal do rukou Ivanovovu knihu, prolistoval ji a řekl: *S monology „profesora chemie“ všechno nehraje. Ve vyprávění jsou mnohé nesrovnalosti. Je to lhář! Já vám to snadno dokážu.*

Dostal jsem za úkol vypátrat, kdo byl onen „profesor chemie“. Ivanov v české verzi své studie žádného pamětníka nejmenoval pravým jménem. Zakrátko jsem dostal od přítele Zdeňka Mastníka, s nímž jsem spolupra-

coval při Olympijských hrách v Londýně, nyní majitele knihkupectví Interpress Ltd., několik knížek. Mezi nimi byl anglický překlad Ivanova, v němž byla jména svědků kupodivu uvedena. „Profesor chemie“ byl Ladislav Vaněk, vedoucí činitel sokolského odboje, zatčený Gestapem na počátku září 1942. To jméno mně bylo povědomé. Teprve když jsem dostal brožurku Petra Kettnera *Konec černého vraha*⁴ s fotografií Vaňka, byl jsem si jistý, že jde o mého bývalého profesora chemie, který nás vyučoval v září 1941 na IV. reálném gymnáziu v Brně-Židenicích, původně na Křenové! Na počátku října zmizel neznámo kam.

To bylo překvapení. Žák bude rozebírat činnost svého bývalého učitele! Jak neuvěřitelně románová náhodička. Nevymyslel jsem si ji.

Díky vydavateli australského *Hlasu domova* Františku Váňovi jsem získal adresu Marie Provazníkové, bývalé náčelnice Sokola. Sdělila mi důvěrně, že se mohla stát obětí provokace Gestapa, s nímž v jejím případě Vaněk spolupracoval. Provazníková poskytla informace o Vaňkovi s podmínkou, že je zveřejním až po její smrti. To nám nevadilo. Nyní jsme měli jistotu, že s Vaňkem nebylo všechno v pořádku. Pátral jsem dál, s ještě větším zápallem. Byl jsem na dobré stopě. Rozeslal jsem do světa sta dopisů.

1 Srov. MORAVEC, František: *Špión, jemuž nevěřili*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1977.

2 Srov. ČERNÝ, Václav: *Pláč Koruny české*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1977.

3 Srov. IVANOV, Miroslav: *Nejen černé uniformy* (1. vydání). Naše vojsko, Praha 1963.

4 Srov. KETTNER, Petr: *Konec černého vraha*. Vydavatelství Magnet, Praha 1971.

Získal jsem zápis o procesu nacistického tzv. Lidového soudu v roce 1944 v Berlíně s dr. Janem Kellerem, posledním starostou Sokola. Na základě Vaňkova křivého svědectví byl Keller odsouzen k smrti a popraven.

Díky Mirko Janečkovi, vydavateli *Kanadských listů*, a JUDr. J. Němcovi, tajemníkovi Čs. společnosti pro vědy a umění ve Washingtonu, se mi podařilo vyhledat další zajímavé postavy II. zahraničního a domácího odboje. Objevil jsem záznam Arnošta Heidricha, člena domácí odbojové skupiny ÚVOD, napojené na Londýn, o vyjednávání s Vaňkem ke konci dubna a na počátku května 1942 o depeši na přání Jindry, vyslovující námitky proti plánovanému atentátu. Z rozboru depeše a vnějších okolností vyšlo najevo, že Vaněk nemohl být autorem, jak tvrdil Ivanovovi a jiným autorům. (O této záležitosti jsem v roce 1987 vydal studii *Depeše na přání Jindry*.⁵)

Jakmile jsme usvědčili Vaňka z několika vyložených výmyslů a zrady, ztratili jsme důvěru téměř ve všechny jeho historiky. Kdy básnil jako baron Prášil a kdy pověděl pravdu?

Dostal jsem nové vydání Ivanovovy knížky *Nejen černé uniformy*.⁶ Při pozorném čtení jsem zjistil, že autor provedl v povídkách „profesora chemie“ škrty, jeden monolog vynechal a na mnoha místech přidal slůvka asi a prý. Z těchto změn jsme usoudili, že také Ivanov ztratil ve Vaňka důvěru a opravil jeho vyprávění tak, aby více odpovídala prokázaným historickým faktům.

Tři sobě osobně neznámí muži, vzdálení na 20 000 kilometrů od sebe, dospěli v případě Vaňkových „vzpomínek“ ke stejným závěrům.

Od dr. Vlastimila Klímy, přítele paní Locherové (byl jedním z hrstky nekomunistických poslanců, kteří v čs. parlamentě protestovali proti přijetí mnichovské dohody čtyř velmocí na konci září r. 1938, vězněný jak nacisty, tak komunisty) jsem dostal adresy

Vaňka a Ivanova. Oba byli opatrní v navázání písemného styku. To bylo pochopitelné. Žili v Praze.

Vaněk si mě nejprve prověřil dotazy na jména profesorů našeho gymnázia a některých žáků, např. Jiřího „Jury“ Sequense, budoucího filmového režiséra, kterého jsem dobře znal také z Moravské Slavie. Skákal do výšky. Vaněk měl podezření, že jsem ho zkontaktoval v zájmu dr. Rudolfa Ströbingera, žijícího v západním Německu.

Od Ivanova jsem se v roce 1981 dozvěděl o Vaňkově snaze spojit se v roce 1964 s bývalým komisařem pražského Gestapa Heinzem Pannwitzem, který ho roku 1942 vyšetřoval. Prý za účelem spolupráce při psaní paměti. Neuvěřitelná informace. Byla pravdivá?

Během pár let se mi podařilo najít v Austrálii a ve světě několik obětavých žen a mužů, bez jejichž pomoci bych nebyl s to udělat žádné velké pokroky v historickém bádání. Mnoho díky jim všem!

Nejdůležitějším z nich byl Johann Fiedler, sudetoněmecký sociální demokrat – antinacista. On i jeho manželka pomáhali dobrovolně v Seliger-Archiv ve Stuttgartu. „Hans“ měl kontakty ve všech západoněmeckých archívech. Byl po mnohá léta, až do své smrti v roce 1994, ochotný pomoci radou i mnohým skutkem. Požádal jsem ho, aby laskavě zjistil, zda Pannwitz dosud žije. Zemřel v roce 1975, přišla odpověď, ale jeho vdova je naživu.

Napsal jsem paní Hannah Pannwitzové a vysvětlil, proč by ji Hans rád navštívil. Normálně píše několik stručných dopisů denně. K věci. Na stylu tohoto dopisu jsem pracoval dva dny. Musel jsem udělat dobrý první dojem a přesvědčit Pannwitzovu vdovu, že nám jde jenom o fakta. Při první návštěvě se jí můj přítel jen jakoby náhodou dotázal, zda si vzpomíná na jméno Vaněk – Jindra. Bez rozmyšlení odpověděla, že si na ta jména dobře pamatuje. To bylo slibné.

STANISLAV BERTON-BRZOBOHATÝ

(1924, Brno-Židenice), soukromý badatel, věnoval se lehké atletice a herectví, v letech 1944–1945 totálně nasazen v Lipníku p. Bečvou, po válce vstoupil do školy pro důstojníky v záložce, pracoval v Armádním vysílání Pražského rozhlasu, od dubna roku 1947 studoval na FF UK, v červenci 1947 ale odjel na studentskou brigádu do Anglie, kde po únoru 1948 požádal o politický azyl. Spolupracoval zde s ČNV Lva Prchalý. Později se přestěhoval do Austrálie. Heydrichiádu prožil jako student gymnázia, o protinacistický odboj se začal zajímat až v Austrálii v roce 1977, kdy dostal paměti profesora Václava Černého a paměti generála Moravce, našel nesrovnalosti... a rozhodl se atentát prostudovat. Výsledkem je řada studií a publikací na dané téma, speciálně se zabývá úlohou Ladislava Vaňka v odboji a po válce. Nejnověji vyšla v Čechách Bertonom přeložená Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha.

V Londýně na konci 40. let

Foto: archiv autora

Po několika měsících se uskutečnila další návštěva. (Jak jsem se za léta výzkumu naučil být trpělivý!) Po značném váhání zapůjčila paní Pannwitzová mému příteli záznamy v deskách nadepsaných Prag betreffend (Působení v Praze), se slovy, že je prvním člověkem, kterému dovoluje pořídit fotokopie. Trpělivost přinesla

5 Srov. BERTON, Stanislav: *Depeše na přání Jindry*. Vlastním nákladem, Roseville 1987.

6 Srov. IVANOV, Miroslav: *Nejen černé uniformy* (3. vydání). Naše vojsko, Praha 1965.

kýžené ovoce. Paní Pannwitzová měla obavy, zda nemáme v úmyslu zneužít materiály k osobním útokům proti jejímu zesnulému manželovi, jak to udělali někteří francouzští a němečtí novináři. Fiedler i já jsme jí dali slovo, že nic takového neuděláme. Z tohoto důvodu jsem se zdržel vynést v úvodním slovu a komentářích k později zveřejněným materiálům z pera H. Pannwitzové jakýkoli posudek a odsudek jeho činnosti v Praze. (Pannwitz byl na čs. listině válečných zločinců.) Vaněk a někteří historici mně to vytkli. Slovo dělá muže. Jiní autoři mohou kritizovat, jak je jim libo. Udělal to s vervou např. Jaroslav Andrejs, český průkopník literatury faktu o atentátu, v knize *Smrt boha smrti*.⁷

V Pannwitzových písemnostech jsem mj. našel dva záznamy o atentátu na Heydricha. Pro mne a Pelce byly bezesporu nejzajímavější pasáže popisující Pannwitzův výslech a vyjednávání s Vaňkem. Po čtyřicetihodinovém projevu Vaněk ochotu spolupracovat s Gestapem! To byla bomba!

Zde bylo poprvé černé na bílém, že legendární hrdina sokolského odboje byl nejen statečný vlastenec, ale i zbabělý zrádce. Z tohoto sebezáchovného pudu za každou cenu ho Pelc dlouho podezíral, ale nemohl jej prokázat.

Vaněk se pokusil zabránit zveřejnění Pannwitzovy reportáže.

Požádal v západní Austrálii žijícího JUDr. Jiřího Ludikara, v jehož vile v Praze se skrýval v den atentátu, aby mě žaloval pro urážku na cti.

Poslal varovný moták dr. Josefu Škvoreckému do Kanady.

Hrozil rozpoutáním kampaně v domácím i zahraničním tisku proti „válečnému zločinci“ Pannwitzovi, jemuž

kupodivu v roce 1964 poslal nejméně tři dopisy, zakončené srdečnými pozdravy („Herzliche Grüsse“). První z nich měl doručit muž, ze kterého se později vyklubal spolupracovník StB, bývalý důvěrník Abwehru.

V kruhu věrných obdivovatelů pustil kachnu, že prý jsem si vzal za manželku Pannwitzovu vdovu!

Nedal jsem se zastrašit.

Německý originál Pannwitzova záznamu o atentátu byl v roce 1985 zveřejněn ve 4. čísle čtvrtletníku *Vierteljahrhefte für Zeitgeschichte*, vydávaném prestižním Ústavem pro soudobé dějiny (Institut für Zeitgeschichte) v Mnichově.⁸ Autorský honorář obdržela paní Pannwitzová. Honorář za můj úvod a poznámku byl předán Německému červenému kříži. V prvním dopisu jsem napsal paní Pannwitzové, že jsem neměl zájem na finančním zisku z písemností jejího manžela. Uvěřila mi. Neoklamal jsem ji.

Český překlad Pannwitzova záznamu jsem vydal v malém vlastním nákladu v roce 1986.⁹ Díky PhDr. Vilému Prečanovi se dostal tajnou cestou do Československa, kde koloval mezi historiky jako samizdat. Slovenský překlad byl předán potají plk. Jiřímu Šolcovi¹⁰ v roce 1987 u příležitosti trizny za padlé parašutisty v chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Reslově ulici v Praze. Opatrný Šolc si nebyl jistý autentičností spisu.

V roce 1994 jsem mu osobně vysvětlil, že ředitel mnichovského Ústavu pro soudobé dějiny prof. dr. Martin Broszat se spojil s paní Pannwitzovou, která potvrdila, že šlo o pravé doklady. Broszat navštívil v roce 1984 Sydney. Když si přečetl Pannwitzovy spisy, kroutil nevěřičně hlavou. Ne-

mohl pochopit, jak se stalo, že neznámý amatér kdesi v Austrálii má historicky cenné doklady, které byly německým historikům neznámé.

Štěstí mně přálo, ale nespolehal jsem jen na ně. Napsal jsem za posledních dvacet let přes čtyři tisíce dopisů. Má korespondence bude budoucím badatelům zdrojem mnoha historických perel a perliček.

V úvodu k Pannwitzovu záznamu o atentátu jsem vyslovil otázku, proč až dosud ani jeden britský historik nenapsal o této nevšední válečné události, organizované z Londýna, odbornou studii. Tato věta inspirovala Calluma MacDonalda, profesora moderních dějin na univerzitě v anglickém Warwicku, k napsání knihy o atentátu.¹¹ Ochotně jsem mu poslal všechny důležité doklady a dal adresy svědků a historiků. Kniha vyšla v roce 1989 v Londýně a ve Spojených státech amerických. Byla přeložena do němčiny a také do češtiny.¹²

Z recenze v českých novinách jsem se dozvěděl, že bohaté originální poznámky byly nahrazeny poznámkami českého redaktora. Zatím jsem publikaci neviděl. Zajímá mě, zda je v české verzi uvedeno mé jméno, které se v úvodu a v poznámkách často vyskytuje.

MacDonald vydal v roce 1995 ve spolupráci s Janem Kaplanem nádhernou publikaci *Praha ve stínu hákového kříže*.¹³ V anglickém originálu této knihy (*Prague In The Shadow Of The Swastika*) je v poděkování autorů uvedeno i mé jméno. V českém vydání mě někdo vygumoval. MacDonald zemřel na rakovinu ani ne padesátiletý dříve, než mohl zjistit, kdo se o to v Praze zasloužil.

7 ANDREJS, Jaroslav: *Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha*. JOTA, Brno 1997.

8 BERTON, Stanislav F.: Das Attentat auf Reinhard Heydrich von 27. Mai 1942. Ein Bericht des Kriminalrats Heinz Pannwitz. In: *Vierteljahrhefte für Zeitgeschichte*, 1985, č. 4, s. 673–706.

9 BERTON, Stanislav (ed.): *Heinz Pannwitz: Atentát na Heydricha*. Vlastním nákladem, Roseville 1986.

10 Autor publikace *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Merkur, Praha 1991.

11 MACDONALD, Callum: *The Killing of SS Obergruppenführer Reinhard Heydrich. 27 May 1942*. Macmillan London Limited, London 1989.

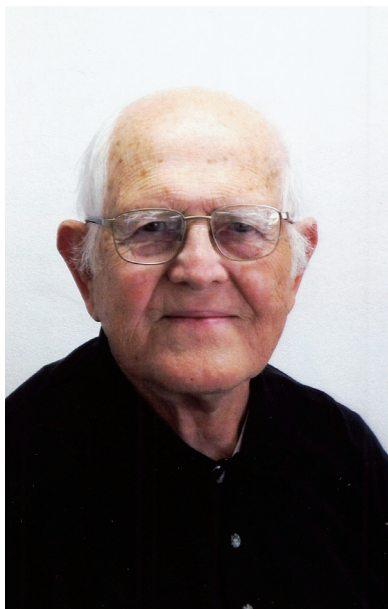
12 MACDONALD, Callum: *Úder z Londýna. Atentát na Obergruppenführera SS Reinharda Heydricha*. BB Art, Brno 1997.

13 MACDONALD, Callum – KAPLAN, Jan: *Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci 1939–1945*. Melantrich, Praha 1995.

V roce 1987 jsem vydal vlastním nákladem studii *První zpráva o Jindrovi*¹⁴, v níž jsem zveřejnil vše, co se mně podařilo vypátrat o Vaňkově záslužné i opovrženímhodné činnosti. Vaněk se pokusil mou práci diskreditovat ve vysílání Českého rozhlasu pro Čechy v zahraničí a při besedách s historiky a bojovníky proti nacismu v mnoha městech republiky. Protože mé a Pelcovy informace o jeho smutném případě byly zveřejněny v českém exilovém tisku a šly po vlnách českého vysílání BBC a Rádia Svobodná Evropa do Československa, jeho pověst legendárního protinacistického bojovníka byla před domácí veřejností vážně ohrožena.

V červenci 1987 vybuchla v Praze další bomba. Týdeník *Tvorba* zveřejnil na pokračování *Memorandum* Miroslava Ivanova o Vaňkově případě.¹⁵ (Anglický překlad se svými poznámkami jsem vydal vlastním nákladem o rok později.) Vaněk odpověděl *Antimemorandem*, zveřejněným v týdeníku *Signál*¹⁶, který vydávalo ministerstvo vnitra a jehož šéfredaktorem byl plk. StB Pavel Minařík, smutně proslulý svou činností v mnichovské redakci Rádia Svobodná Evropa. Minařík mě označil v článku *Lhůta pro pravdu nevypršela* (*Signál* č. 48) za *podivného australského emigranta*.¹⁷ Nic lepšího si na mne nebyl schopen vymyslet. Nyní bylo každému jasné, kdo Vaňka chránil. Až po listopadu 1989 jsme se dozvěděli pravý důvod.

Přítel Fiedler navštívil několikrát před Listopadem Tábor, kde žijí jeho příbuzní a přátelé. S jedním z nich prodělal celou válku v německé armádě. Až po tzv. sametové nerevoluční revoluci se mu jeho nejlepší kamarád přiznal, že o jeho návštěvách podával pravidelná hlášení StB. Hans se dále dozvěděl, že pár dní po jeho návštěvách přišli k jeho kontaktům

Stanislav Berton v současnosti

Foto: archiv autora

estébáci, ukázali jim fotky, jak stojí u vchodů do jejich domů, a ptali se, co Hans chtěl a o čem spolu hovořili. Od svého „přítele“ se Hans dozvěděl, že Vaněk byl pod osobní ochranou ideologa a vysokého funkcionáře KSČ Jana Fojtíka. Kompromitovaný Vaněk ohrozil Fojtíkovu pozici, z čehož se radovali o moc se rvoucí členové politbyra.

Také Ivanov upadl kvůli své dlouhodobé snaze odhalit Vaňkovy lži a přechýny do nemilosti StB.

Vaněk napsal v *Antimemorandu: Dnes proti mně stojí výmysly válečného zločince* (tím míní Pannwitz – pozn. aut.), *emigrantů dr. Ströbingera, Bertona-Brzobohatého, Provazníkové, Bertanova komplice Oldřicha Pelce, bývalého parašutisty. A také M. Ivanova.*

Ano, souhlasím s Pliniovým názorem, jehož se M. Ivanov dovolává: „Protože nám není dovoleno dlouho žít, zanechme něco, co bude svědectvím, že jsme žili.“

Chci, aby čtenář věděl, že až jednou odtud odejdu [...] stane se tak se svědomím čistým. To je vše.

Bohužel pan profesor tentokrát neviděl za roh, jak rád říkával.

Necenzurované noviny zveřejnily v roce 1992 (č. 15) seznam spolupracovníků StB. Mezi nimi se nachází i jedno známé jméno – Ladislav Vaněk, narozen 19. června 1906, číslo 540, krycí jméno Horský.¹⁸ Byl tudíž v první tisícovce z odhadovaných téměř sto padesáti tisíc špiclů všeho druhu. Nepochybuji, že StB Vaňka vydírala. To je běžná praxe všech zpravodajských služeb. To, co jsem o jeho spolupráci s Gestapem vypátral v letech osmdesátých, věděly české bezpečnostní orgány, a částečně i vedení Čs. obce sokolské, hned po skončení 2. světové války.

Odešel Vaněk z tohoto světa opravdu s čistým svědomím?

Jsem spokojený se svým životem a činností. Mimo tří synů a jejich rodin zůstane po mně trvalá stopa v literatuře faktu. Nepromarnil jsem čas ani peníze, za něž bych mohl mnohokrát cestovat v přepychu kolem světa anebo jezdit v mercedesce. Už nemám tísnivý pocit nevyužitého talentu, který mě sem tam zachvátil během plíživého pochodu osobní literární poušti. To je ve skutečnosti ten nejdůležitější důsledek mého amatérského počínání – s profesionálními výsledky. Jsem vnitřně uspokojen.

Každý z nás může pomáhat Pravdě. K tomu není bezpodmínečně zapotřebí vysokoškolské vzdělání, kterého mně nepříznivé objektivní okolnosti a dlouholeté panování zlomyslných a zločinných lidí nedopřály. Pravda nakonec opravdu zvítězí – ale musí se jí na světlo boží pomáhat. A to dá fušku, jak s oblibou říkával Jan Masaryk. Pořádnou.

pd

14 BERTON, Stanislav: *První zpráva o Jindrovi*. Vlastním nákladem, Roseville 1987.

15 IVANOV, Miroslav: *Memorandum* (1-5). *Tvorba. Literární příloha Kmen*, 1987, č. 26-30, s. XII.

16 VANĚK, Ladislav: *Antimemorandum*. *Signál*, 1987, č. 49 a 50, s. 28-29.

17 MINAŘÍK, Pavel: *Lhůta pro pravdu nevypršela*. *Signál*, 1988, č. 48, s. 12-13.

18 *Necenzurované noviny*, 1992, č. 15, s. 180.